

XXII. évfolyam 1. szám

Közgyűjteményekben ingyenes

2019. január

Az első igazgató

Nyolcvan éve hunyt el Kuzsinszky Bálint

•••• Lengyelne Kurucz Katalin

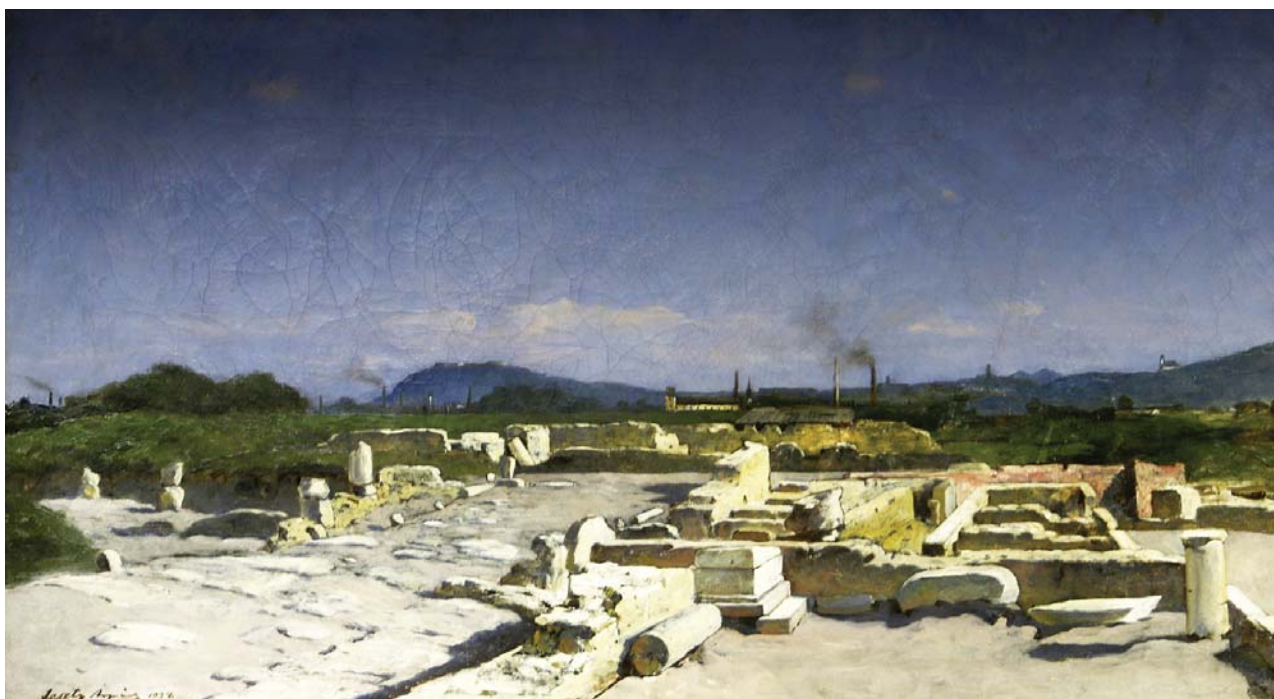
Kuzsinszky Bálint 1864. november 6-án, Szabadkán született. A gimnáziumi tanulmányok után a budapesti tudományegyetemen klasszika filológiát, archeológiát, numizmatikát, epigráfiát tanult. 1887-től 1901-ig a Magyar Nemzeti Múzeum Érem és Régiség-tárában dolgozott. Jelentős tevékenységet fejtett ki a görög és római kori érmék numizmatikai kutatása terén. Ókori művelődéstörténettel, elsősorban Pannonia és Dacia provinciák történetével foglalkozott. Kutatási területe volt a pannoniái limes- és castromrendszer, a római kori feliratok és kerámia művéség. A Balaton környék régészeti kutatásairól írott a *Balaton tudományos tanulmányozása eredményei* című munkája ma is aktuális.

1887-ben körutat tett a Délvidéken, és tanulmányozott néhány nagyobb erdélyi gyűjteményt is, majd a főbb dunántúli és osztrák múzeumokban tett szakmai látogatást. Dolgozott Ausztriában (1889), Olaszországban (1890–1891), a Rajna-vidéken és Bajorországban (1892–1893),

valamint Dalmáciában (1895–1896). 1887 után több ásatáson vett részt Magyarországon szerte. Ezek mellett 1888-tól vezette a papföldi ásatásokat. Tevékenységével elindította az Aquincumi Múzeum, egyben a Fővárosi Múzeum megszervezését.

sorsával is foglalkozott. 1899-ben a fővárosi közgyűlése határozatban elrendelte a Fővárosi Múzeum és Könyvtár létesítését. A Fővárosi Múzeum / Székesfővárosi Múzeum megnyitására 1907-ben került sor. Igazgatója Kuzsinszky Bálint lett. A Fővárosi Múzeum élén eltöltött évtizedek alatt nevéhez fűződik a középkori kőtár, az újkori várostörténeti és a képzőművészeti gyűjtemény, valamint a könyvtár megszervezése. Ez lett a mai Budapesti Történeti Múzeum jogelődje.

A gyűjtemények kialakítása mellett felkarolta az építkezések miatt veszélyeztetett emlékek ügyét, megszervezte azok régészeti felügyeletét.

Fotó: BTM Aquincumi Múzeum

Feszty Árpád (1856–1914) olajfestménye az aquincumi romterületről az 1890-es évek elején

Az aquincumi tárgyakat először az 1885. évi Országos Kiállítás fővárosi pavilonjában mutatták be. A kiállítás sikerének köszönhetően döntés született a leletek helyszíni bemutatásáról: 125 éve, 1894. május 10-én megnyílt az Aquincumi Múzeum. Kuzsinszkyt kinevezték az Aquincumi Múzeum igazgatójává.

Az 1890-es évek végén már nemcsak az óbudai római kori leletek egy helyre gyűjtését szorgalmazta, hanem a főváros más pontján, más korból származó tárgyak

A Fővárosi Múzeum alapítása után, 1912-től, Kuzsinszky visszavonult szűkebb szakmai területéhez, az archeológiához. E mellett folytatta az Aquincumi Múzeum bővítését is. 1921-től ismét a Fővárosi Múzeum élén állt. Ez az időszak nemcsak múzeumigazgatói tevékenységében, hanem egyetemi tanári pályáján és szakmai munkájában is a jelentős események időszaka. 1923–24-ben a Bölcsészettudományi Kar dékánja, 1926-tól az

• Folytatás a 3. oldalon.

- 1 **Az első igazgató**
 •••• *Lengyelné Kurucz Katalin*
 (közönségkapcsolati vezető)
- 3 **Meggyilkolt miniszterelnök**
 •••• *Gábriel Tibor (történész)*
- 4 **Rákosmente vizeiről**
 •••• *Ádám Ferenc (gyűjteményvezető)*
- 5 **A menekvés szigete**
 •••• *Verrasztó Gábor (helytörténész)*
- 6 **Építész a századfordulón**
 •••• *Nyeste Hajnalka (nyelvtanár)*
- 8 **Porcelángyártás Óbudán**
 •••• *Benyóné Dr. Mojzsis Dóra*
 (régész-muzeológus)
- 11 **Múzeum a villában**
 •••• *Heilaufer Zsuzsanna – Szabó Zsófia*
 (múzeumigazgató – muzeológus)
- 12 **CÉGÉR – immár hagyomány**
 •••• *Nagy Tamás (mérnök, helytörténész)*
- 15 **Kisiskolások a múzeumban**
 •••• *Felbermann Judit*
 (múzeumigazgató-helyettes,
 múzeumpedagógus)
- 16 **Rákosmenti jubileumok**
 •••• *Puzsár Imre (történész-levéltáros)*
- 18 **Könyvszemle**
- 20 **Távíró-történetről a Rákosmentén**
 •••• *Sáfár József (ipartörténeti kutató)*

Miért nézzem meg a www.bpht.hu-t?

Mert a Budapesti Helytörténeti Portálon találok meg:

- a legfrissebb fővárosi helytörténeti híreket;
- a Kapcsolódó oldalak menüpontjában a legrovidebb utat a hazánkban kiadott történettudományi, levéltári, hadtörténeti, irodalom- és nyelvtörténeti folyóiratokhoz, múzeumokhoz, könyvtárakhoz, magyar elektronikus újságokhoz, honlapokhoz;
- a legtöbb információt a fővárosi és kerületi helytörténettel foglalkozó civil szervezetekről, közgyűjteményekről;
- a Városunk összes eddig kiadott számát és repertóriumait;
- a Budapesti História 131 előadásának szerkesztett változatait.

Csak ezekért!

Támogassa adójának 1%-ából a Budapesti Honismereti Társaságot!

A Budapesti Honismereti Társaság kéri tagjait és támogatóit, hogy minél többen ajánlják fel egyesületünk számára adójuk 1%-át.

A támogatást működésünkre, a „Városunk – Budapesti Honismereti Híradó” 2019. évi számainak kiadására és terjesztésére használjuk majd fel.

Egyben ezúton is köszönjük támogatóinknak múlt évi adóhozjárulásait!

Budapesti Honismereti Társaság
Adószámunk: 19673903-1-41

1043 Budapest, Berda József utca 48.

Alapította a Budapesti Honismereti Társaság és a Budapesti Történeti Múzeum
 Kiadja a Budapesti Honismereti Társaság:
 1043 Budapest, Berda József u. 48.
 tel.: 370-0652, e-mail: info@bpht.hu
 internetes változat: www.bpht.hu.
 Felelős szerkesztő: Gábriel Tibor
 Szerkesztőbizottság:
 Breinich Gábor, dr. Buda Attila, dr. Róbert Péter,
 dr. Sándor Tibor, dr. Sipos András

Belföldi előfizetési díja 760 Ft/év. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (https://eshop.posta.hu/storefront), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon a 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (https://eshop.posta.hu/storefront), postán: 1900 Budapest, telefonon: 06-1-767-8262 és e-mail-en: hirlapelofizetes@posta.hu. Budapest Főváros III. kerület, Óbuda-Békásmegyér Önkormányzata, X. kerület, Kőbánya Önkormányzata, XVII. kerület, Rákosmente Önkormányzata és a „Budapest Bank Budapestért” Alapítvány támogatásával készült lapunk.
 Nyomda: PrintWorks Nyomda Kft. • ISSN 1418-4273

Meggyilkolt miniszterelnök

Emlékezés a Tisza-gyilkosság centenáriumán

•••• *Gábrriel Tibor*

A Magyar Nemzeti Múzeum Dísztermében október 29-én rendezte meg a Trianon Kutatóintézet Közhasznú Alapítvány emlékülését – gróf *Tisza Istvánt* 1918. október 31-

Az emlékülés fővédnöke, dr. *Boross Péter* egykori miniszterelnök az 1945 utáni korszak nemzetmi-

nősítéseit a hazugságok, a nemzettudat rongálása, az ártó szellemiség időszakának nevezte. Generációk nőttek fel, miközben a tudományban és az oktatásban egy leegyszerűsítő, primitív egyirányú megközelítés érvényesült, hogy szégyellni kelljen magyarságunkat.

Gróf Tisza István jelleme és szerepe a magyar politikai szellemtörténetben címmel tartotta meg előadását prof. *Kásler Miklós* miniszter (EMMI), aki Tiszát az elmúlt évszázad egyik legnagyobb egyéniségének nevezte. Partiumi protestáns nemesként talpig férfi, kiváló gazdálkodó, szabadelvű (liberális) politikus, a magyar ősnemes megtestesítője, egyben igazi európeér volt – hangsúlyozta. Berlinben, Heidelbergben, Oxfordban és Budapesten tanult, 20 évesen diplomázott. 1917-ben frontszolgálatot teljesít, Bukovinában és a Piavénél ezredparancsnok, tisztársai és katonái is megbecsülték gondoskodása miatt. Tiszát kortársai nem szerették, vasgrófnak nevezték. halála után 16 évvel avatták fel szobrát és „felemelték a nemzet halhatatlanjai közé.”

Az egymást követő előadók közül még kiemelni dr. *Csere Péter* előadását, aki már a *Gróf Tisza István meggyilkolása* című kötetében állította, hogy ha nem ölik meg Tiszát, akkor lehetőség lett volna a magyar fegyveres erők összevonására és a szomszédok területablásainak kivédésére. Ma már bizonyított, hogy Tisza előre megfontolt, csoportosan elkövetett gyilkosság áldozata lett. Előtte házában pár órával terepszemlét tartottak, majd az Astoria menti mellékutcaából két teherautóval nyolcan mentek ki otthonába. Közülük hárman sortűzzel kivégezték Tiszát, felesége és *Almásy Denise* grófnő jelenlétében. Gyilkosainak személye ismert, a felelősségre vonás alól azonban megszöktek – hangzott el.

én zuglói bérelt otthonában családja szeme láttára lőtték agyon.

A meglepeteket házigazdaként dr. *Varga Benedek* főigazgató köszöntötte. Kiemelte, hogy a 19. századvégi liberális és konzervatív eszméket valló nemzetpolitikus a kisebbségek asszimilációját nem egyik napról a másikra akarta megvalósítani, és évtizedeken keresztül megóvta az országot a széthullástól.

Gróf Tisza István halálának 100. évfordulója alkalmából emlékülést tartottak a Magyar Nemzeti Múzeum dísztermében

Az első igazgató

• Folytatás az 1. oldalról.

MTA rendes tagja, 1933-ig előadója, majd elnöke lett az MTA Archeológiai Bizottságának. 1920-tól 1933-ig töltötte be az Országos Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat elnöki tisztét.

1930-ban nyugállományba vonult az egyetemi katedráról. A Fővárosi Múzeum igazgatóságáról 1934-ben, 70. életévét betöltve mondott le. Az Aquincumi Múzeumot és a Budapest Régiségei szerkesztését még 1937-ig irányította. 1938. augusztus 23-án hunyt el.

Fotó: BTM Aquincumi Múzeum

Sarkány Gyula
Kuzsinszky portréja

Kuzsinszky 80

A z Aquincumi Múzeum első igazgatójáról, *Kuzsinszky Bálint* régészről, múzeumalapítóról emlékeztek meg halálának 80. évfordulója alkalmából a BTM Aquincumi Múzeuma *Kuzsinszky 80* című, 2018. augusztus 23-án nyílt kiállításával. A tárlat kurátora *Lengyelné Kurucz Katalin* volt. Ezen megismerhettük Kuzsinszky egyéniségét és azt a korszakot, amikor kutatásait végezte. Az Aquincumi Múzeum romkertjében megvalósított kiállítás bemutatta az aquincumi ásatások kezdeti időszakát, egyben felvillantotta a századforduló és a két világháború közti időszak Aquincum-képét.

Rákosmente vizeiről

Patakok, források, tavak, mocsarak

•••• Ádám Ferenc

A felszíni vizek mindig döntő mértékben meghatározták a rákosmenti emberek életét. A mai XVII. kerületen átfolyik a Rákos-patak, az idők során több állóvíz is volt itt. Már az ember megtelepedése is a patak menti homokdombokon kezdődött, egy Kr. e. 5200–5000 között létező, középső újkőkori település nyomai Rákoscsabán kerültek elő.

Csaba, Keresztúr az Árpád-kor óta a mai helyükön találhatóak. Helyzetüket meghatározta a patak, de még inkább az általa kijelölt, Hatvan felé vezető országút.

A Magyar Királyság szabályozások előtti, természetes vízrajzát az *Első katonai felmérés* térképszelvényein lehet elő-

hóolvadáskor úgy elárasztja az egész völgyet, hogy egy ideig az utak is nehezen járhatóak. Az északról idefolyó víznek nagyon meredek a partja és ez még a gyalogos közlekedést is megnehezíti egy jókora szakaszon. (Ugyanezt írta Pécelnél is.) A kocsma felől jövő kis patak jelentéktelen.” (Ez a Tál-patak.) Más kérdésekre válaszolva olvashatjuk: „A rétek mocsarasak, de száraz időben gyalog többnyire járhatóak, lovon viszont seholy lehet átmenni rajtuk.” „Az utak jók, csak a két szőlőskert között lefutó út van nagyon kimosva.”

Pont száz év múlva az 1883-as, első komoly kataszteri felmérés térképe több vi-

Keresztúrnál a Rákos-pataknak az *Első katonai felmérés* idején még több ága futott a település mellett. A legközelebbi alig száz méterre az országúttól. A Cinkotai út ezeken három fahíddal, a mai Ferihegyi (akkor Tarcsai, később Malom) út pedig három kőhíddal ívelt át rajtuk.

Rákoskeresztúrról van egy jelentős forrás, amelynek segítségével értelmezni tudjuk a térképen látottakat. Ez pedig a *Patriotisches Wochenblatt für Ungarn* című lap 1804-es 4. számában található, Keresztúrról szóló cikk. Szerzője *Tessedik Sámuel*, és *Podmaniczky Erzsébet* bárónő férjének, *Bujanovszky Sándor* tábornoknak tevékenységét dicséri. Megtudhatjuk, hogy a patak menti mocsaras területeket a tábornok lecsapoltatta. A mai Merzsemocsár területe is látható a térképen, ám megnevezés nélkül.

Keresztúr esetében *Wiener* főhadnagy az alábbi válaszokat adta a központi kérdésekre: A 2. kérdést egyszerűen elintézi: „Mint Pécelnél”. (Lásd Csabánál.) Más

kérdésre is válaszolt: „A rétek mocsarasak ugyan, de a vízelvezetések annyira megjavították őket, hogy száraz időben gyalog könnyen járhatóak.” Megjegyzi egyben, hogy „A falu alatt és felett kis tavak találhatóak, amelyek lóitatásra nagyon alkalmasak.”

1854-ben Rákoskeresztúrnak elkészítették a birtokvázatát. Szerepel rajta a Merzse-dűlő a Merzse-tóval. 1864-ben a víz még két öl mély volt, jó halakkal. (*Pesty Frigyes*) A Merzse-mocsár Mercse-Sumpf néven szerepel a Második katonai felmérésen, 1861-ben is. A Forrás-dűlő nevét az ott feltörő forrásról

kapta. A közeli Köröstő-dűlő nevét a helyi tájszólás inkább Kerestőként használta, egy hajdani állóvíz után. Ma is forrás tör fel itt. Manapság bizony hiába keressük sok hajdani vízfolyás, tavacska, az itt még nem is említett malomtó helyét Rákosmentén. Ezeket a 18–20. század közötti lecsapolások, szabályozások eltüntették, maradt nekünk a betonmederben folyó Rákos-patak.

Foto: Erdős Renée Ház Muzzeális Gyűjtemény és Kiállítótér

szőr szemügyre venni. Minden egyes szelvényéhez készült egy írásos bemutatás, amelyekből egy országleírás áll össze. Ennek tartalmára a Haditanács egységes utasítást adott ki, most csak a vizekre vonatkozókat soroljuk. Ismertetni kellett például a folyóvizet mélységük, szélességük, partjaik minősége, gyalogosok, lovasok és kocsik számára alkalmas gázlók említésével. (2. kérdés)

A *csabai felmérés*, Wiener főhadnagy a második kérdésre így válaszolt: „Idefolyik a Rákos-patak is, de mocsaras talajra ér és

zes területet ábrázol: a Kanászkúti-dűlőt, melynek elnevezését a közepén lévő forrás-ér adta, ahol a kondás itatta az állatokat. A Csordakúti-dűlő – korábban Nagyszékési-dűlő – neve szintén egy víznyerő helyre, a régebbi pedig talajára utal. A Károshíd III. dűlő, régebben Kerektői-dűlő a korábbi nevét a közepén található tóról nyerte, amit buzgó forrás táplált. Ennek következtében annyira mocsaras volt, hogy hidakat kellett rá építeni, ám, ha erről egy állat letévedt, több ember kellett, hogy kihúzza.

A Rákos-patak képslapon (1928)

A menekvés szigete

Óbudán több száz ház ment tönkre

••• Verrasztó Gábor

Száznolcvan esztendeje, hogy fővárosunk át- és túlélt a történelmének legnagyobb árvízét. Bár a természeti katasztrófa a „pesti” jelzõt kapta, az akkor még önálló Óbudán a lakosság arányához mérve tetemesebb volt a pusztítása, csak minden nyolcadik ház maradt sértetlen.

A jeges árvíz persze nem érkezett előzmény nélkül. A Duna felső részén lehullott nagy mennyiségű csapadék és enyhe időjárás miatt a budai partok és a folyó alsó szakaszán lévő, mélyebben fekvő települések 1838. január elején pár napra már víz alá kerültek.

A baljós előjeleket azonban sem a hatóságok, sem a lakosság nem vette komolyan. Március 13-án átszakadt a pesti gát, de a gyorsan zajló jég láttán még *Wesselényi Miklós* is bizakodott, és színházba ment.

A mentésben tevékenyen résztvevő báró optimizmusát még aznap este szó szerint elsodorta a víz. A következőket írta naplójába a második napon: „Már ekkor kezdettek a házak omlani s düledezni. Ezeknek ropogása, rohanása, a víz közt emelkedő porfellegek, a rémítő sikoltás, sírás, ordítás borzasztó képét mutatta a dülölő enyészetnek.”

A korabeli krónikákból tudjuk, hogy „Ó-Budán még a felső emeletekből is csak életveszély közt menekedhetének a folyvást dagadó hullámtengerből meg az elrémült lakosok. A budai alatt fekvő bel- és külvárosokból tömérdek házat rontott el a jég, sokat megsemmisített az árvíz s még többet megkárosított. Ó-Budán kivált több száz ház juta tönkre. A lakosok jajveszékelték egész Pestre; s a budai várba hangzott által, úgy, hogy összeborzadt a szív némely szörnyű látványokra.”

József nádor udvari festője, *Klette Károly* pedig, dacolva a vesztéssel, grafikákon örökítette meg a pusztítást. A Vörösvári és a Bécsi út környékén az egyetlen menekvést Kiscell jelentette.

Foto: Klette Károly rajza, 1838 – Österreichische Nationalbibliothek

Az egyetlen menekvést Kiscell jelentette

Szent László Napok

Egy kerület legnagyobb ünnepe

Kőbánya legnagyobb, egyben legsokrétűbb nagyrendezvénye a védőszentje névnapjához kapcsolódó Szent László Napok, melyet minden esztendőben, így 2018. június 21. és 24. között is, megrendeztek. A két-napos rendezvénysorozat szervezését képezik a városrésztörténeti múltját őrző helytörténeti vonzatú programok.

Elengedhetetlen része ezeknek a 32 kilométer hosszú híres kőbányai pincerendszer egy részének idegenvezetéssel történő bejárása. Szombaton és vasárnap 9 és 16 óra között

negyedóránként indultak ide a csoportok – előzetes bejelentkezés és meleg ruha volt a feltétel. Ezen a két napon rendező buszos városnézésen is részt lehetett venni, pottom 200 forintért, valamint vezetéssel a Szent László-templomot, valamint tornyát (Toronyjárás) is meg lehetett tekinteni.

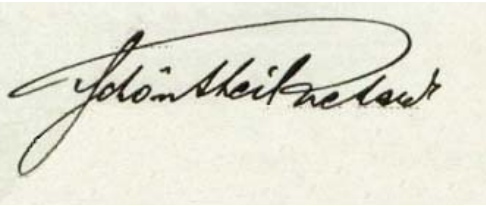
A szombati napon szintén vezetéssel még a Conti-kápolna és a felújított plébánia szintén várta látogatóit, és *Harangok titkai* címmel félóránként vetített képes előadást tartottak a Szent László-templom kórustermében.

Építész a századfordulón

Schöntheil Richárd és családja Kőbányán

•••• Nyeste Hajnalka

Schöntheil Richárd családi neve a németajkú zsidóság asszimilálódását támogató *Bonaparte Napóleon* nevének német megfelelőjeként a hadvezér filozemita gesztusait méltányolandoan

Forrás: BFL

felvett vezeték-név. A régész-ként is dolgozó

Schöntheil Richárd aláírása

Móra Ferenc által ismert Csókáról (Tórontál vármegye, 1874) származik. Kőbányai jelenléte már 1880-ban dokumentálható édesapja, Mór révén, aki méltán köztisztelőben álló orvos volt Kőbányán, ahol a sertésnyésztésből adódóan is fokozott hangsúlyt kellett fektetni a higiénijára.

Édesapja, Schöntheil Richárd és három húga – Irén nemzetközileg elismert batikművészként, Frida Alíz közalkalmazottként, Margit pedig a zsinagóga közvetlen szomszédságában, a szintén Richárd által tervezett, Román utca 16-os szám alatt található, a társadalom minden rétege számára nyitott leányiskolával – egyaránt hozzájárult Kőbánya polgáriadosásához.

Richárd tervezte a kortársak által legszebb budapesti hitközségi létesítményként látott Kőbányai Zsinagógát (ma Mindenki Temploma), amelyhez fűződő kapcsolatát mutatja, hogy saját családi házuk is évtizedekig a Cserkesz utca 5-ös

szám alatt, pontosan a zsinagóga (7–9. szám) mellett állt. Ma beton bekötő út foglalja el az egykori két-szintes ház helyét. A zsinagógát tágabb értelemben körülölelő számos ház, így a Roith György-féle (ma Toroczkó) Vendéglő, illetve a mellette lévő házak között saját műtermes lakóháza is a tervezésének gyümölcsei.

Visszatérve az orvos atya hatására, Richárd is részt vett a helyi egészségügy fejlesztésében azáltal, hogy az abban a korban a szegényebbek által igen nélkülözött házi ruhatisztítási és tisztálkodási lehetőségek megoldására megtervezte a Hölgy utcai Therapia Fürdő- és Gőzmosót, s a későbbi patyolatok és közfürdők ezen elődjének igazgatói tagja is volt.

Orvoslás iránti tisztelete a Széchenyi István által lefektetett elvek alapján működő Kőbányai Casino – épületét 1976-ban a lakosság tiltakozása ellenére lebontották – Tudomány, Irodalom és Szépművészeti Bizottságának titkári feladataiban is kifejeződött: Bánki Donát mellett többek között Hugonnai Vilma mint az ország első elismert női szülésorvososa tarthatott itt Richárd szervezése által előadásokat (a Casino elnöke pedig az első Semmelweis-kutató, szintén orvos Bereczky Endre református lelkész volt).

Nevéhez fűződik még a Pongrácz út lebetonozásának „kijárása”, valamint az 1931-ben felépített Ihász utcai Elemi Leányiskola is.

A hölgyek felé való tisztelet alkotásainak homlokzatán is leterképezhető szobrászati arcbrázolások által.

Fontos kiemelnünk építőművészetében a népi motívumok

Fotók: a szerző felvételei

Előterben a leányiskola, középen a Schöntheil tervezte Kőbányai Zsinagóga

használatát, valamint magyar királyunk, Szent

István és Gizella ábrázolását is, amelyek mind a magyarságtudat kifejeződései, különösen a Ligetelkek-beli magánvillákon fellelve.

A család bizonyítottan 1916-ig Kőbányán élt. Többi családtagja életének további részét túlnyomórészt homály fedi. Schöntheil Richárd 1944 decemberében, a nyilas terror időszakának csúcspontján, egy hónappal alig 35 éves fia vészkorszaki halálát követően hunyt el városmajori otthonában, 70 éves korában.

A Kőbányai Kaszinó meghívója – balra alul Schöntheil Richárd neve

Kőbányai távírdák

Másfél évszázada, egy szál távírvonalon

•••• Sáfár József

A mai Kőbánya világát át meg át szövi a különféle földalatti és földfeletti vezetékek átlagember számára átláthatatlan sokasága. Ennek az áramló, lüktető vezetékhalmozatnak része a vezetékes távközlés hálózata is. A mai világunkban gondolunk-e arra, hogy több mint 150 évvel ezelőtt csak egyetlen szál ilyen vezeték, a távírvonal érkezett Kőbányára. Ezen a telegráf dróton kapcsolódott a korabeli Kőbánya az akkori világ távközlő hálózatába.

A Pestről érkező és Cegléd felé menő oszlopsoron a sertéskereskedők területe mellett és a sertésállásokat keresztezve ágazott le az egy szál távírvonal.

Kőbányát akkoriban Steinbruchnak neveztek. A steinbruchi távíróállomás be rendezésének a korabeli szakmai szabályzatok szerint igen egyszerűnek kellett lenni. Legfontosabb bútorán, a duplafedelű távíróasztalon volt a billentyű, a távíró-

ben. A távíró eszközöket a távírász vagy távírótiszt kezelte, aki németül beszélt, és németül írta a távíratokat is.

A távírdában a szék, a szekrény, fali polc, egyszerű vaskályha mellett elengedhetetlen volt a mindenkor érvényes álmancimer és egy hivatalos távíróterkép.

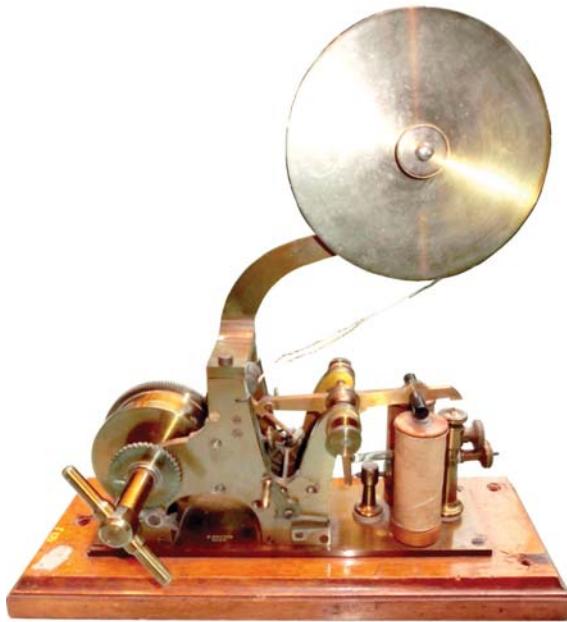
gép, a jelfogó, a villámvédő és egy tájoló, több más távírda felszerelés kíséreté-

Természetesen az esetenként huszonnégy órás szolgálatot adó kőbányai távíró állomásnak más helyiségei is voltak.

A távírdába idegen nem léphetett be. Ilyen környezetbe, a falra erősített porceláncsigákon érkezett a telegráf drót, melyen jöttek és mentek a fontos és sürgős üzenetek, a távíratok, amelyet magyarul sürgönynek neveztek.

Távírógépek kattogó hangja, amely a Morse kódokat írta egy vékony papírszalagra, ma már nem hallható. A sertéskereskedők távírait is a felejtés fátyla borítja, de a történelem megőrizte a kőbányai távíró kezdeti históriáját.

Ez a magyar hírközlés egyik korai létesítménye volt, melynek kezdeti éveiről nagyon keveset vagy semmit sem tud a ma embere. Egy ismert mondás szerint a korabeli távírda létrejöttét a kőbányai sörgyártás és a sertéskereskedelem igényelte. Persze a történet árnyaltabb. A legújabb kutatási eredményeket, a tényleges okokat és történeteket elsőként a legilletékesebbeknek, a kőbányai embereknek mutatom be egy vetített képes előadáson 2019. január 31-én, csütörtökön 17 órakor a Körösi Csoma Sándor Kőbányai Kulturális Központ dísztermében. Az előadás előtt korabeli távírógép bemutató lesz.

Morse távírógép 1850 körül

Fotó: a szerző felvétele

1956 emlékezete

Rákoskeresztúr, Rákosliget, Rákoscaba

A Rákoskeresztúri Kegyeleti Emlékparkban október 23-án Rákosmente Önkormányzata az 1956-os forradalom és szabadságharc kitöréséről emlékezett meg. Köszöntőjében *Riz Levente* polgármester hangsúlyozta, hogy '56-ban példát mutattunk a világnak, bizonyítottuk, hogy erős és bátor nemzet vagyunk. Olyan erő lakozik bennünk, amely kevés nemzetben él a világon. Bizonyosodott az is, hogy a szovjet hatalom és magyarországi helytartói, akik a kommunizmus és a szocializmus nevében a munkásoknak egyenlőséget, szabadságot ígértek, nem mások, mint barbár gyilkosok... Ünnepi beszédében a Magyar Politikai Foglyok Szövetségének országos elnöke, *Lengyel János* '56 hőseiről és a forradalomért hozott áldozatokról emlékezett meg – utána több száz embert kivégeztek, több tízezret börtönbe zártak.

Rákosligeten a Hősök terén álló országzászlónál *Mátéfy Anna*, a XVII. kerületért Egyesület elnöke idézte fel '56 ligeti emlékeit: létrehozták újra *Kovács István* tanár vezeté-

sével a Hunyadi János cserkészcsapatot, előkerültek a Kossuth-címerek, ledöntötték a ligetsori szovjet emlékművet... aztán bevonultak Pestre a szovjet tankok.

Fotó: www.rakosmente.hu

'56-os megemlékezés a Rákoskeresztúri Kegyeleti Emlékparkban

Rákoscabán a helyi polgári kör tagjai a Csaba vezér szobránál idézték fel '56 rákoscsabai hőseinek emlékét, majd ünnepi megemlékezésük a Csabaházban folytatódott.

Porcelángyártás Óbudán

Száz év - alapítás, államosítás, felszámolás

•••• *Benyóné dr. Mojzsis Dóra*

Kevesen tudják, hogy a nagyhírű hazai porcelángyárak mellett Óbudán is létezett porcelángyár, amelyet *Hüttl Tivadar* alapított 1906-ban. A különös szépségű, gyönyörűen festett óbudai porcelánok meghódították *Ferenc József* királyi asztalát is, Hüttl Tivadar pedig elnyerte a „Császári és királyi udvari szállító” címet.

Kezdetben a porcelán étkészletek státusz-szimbólumként emelték a nemesi és nagypolgári lakások eleganciáját. A gyár 1951-ben történt államosítása után megváltozott a termékpaletta is: az Aquincum Porcelángyárban a figurális porcelánok, vitrintárgyak gyártására került át a hangsúly. A változatos formavilágú „nippek” már eljutottak a társadalom legszélesebb rétegeinek otthonába. A gyárat a 90-es években felszámolták, de egykori épületei ma is állnak.

Az Óbudai Múzeum új időszaki kiállítása ezt a szerteágazó történetet mutatja be a Hüttl család és gyár történetén át az Aquincum Porcelángyár működéséig. Természetesen a hangsúly a porcelánokon van: a „Ferenc József-készletektől” a nemesi címekkel ellátott, a polgári családi, kávéházi, szállodai szervizeken át a legtöbb családban ismerős nippekig. A látogató ezen kívül megismerheti a porcelán készítésének technológiai folyamatát, a festéssel kapcsolatos kísérleteket, az Aquincum Porcelángyár neves iparművész-tervezőit és alkotásaikat, továbbá a gyár egykori dolgozóinak személyes élményeit.

A kiállítás megrendezését többéves kutatómunka előzte meg a kurátorok részéről, hiszen az óbudai gyár történetéről koráb-

ban nagyon keveset lehetett tudni. Sikerült felvenni a kapcsolatot a Hüttl család leszármazottaival, az aquincumi gyár több régi alkalmazottjával és lelkes gyűjtőkkel, akik szíve-

Fotó: Sárosipataki Györgyi

Ferenc József kávékészlet – Hüttl Tivadar Porcelángyára (Óbudai Múzeum)

sen kölcsönadták feltett kincseiket a kiállítás céljára. Több múzeum is kölcsönzött számunkra tárgyakat. Gyűjtőmun-

kánknak köszönhetően az Óbudai Múzeum porcelángyűjteménye is számos különleges Hüttl és aquincumi porcelánnal gyarapodott az elmúlt években.

Az Óbudai Múzeum *Törékeny vágyak – Porcelánok a királyi asztaltól a panel-vitrinig – Hüttl Tivadar gyára és az Aquincum porcelángyár* című új időszaki kiállítása 2018. december 12-től 2019. év őszéig látogatható.

Eltűnő vízi világ

Két évszázad kőbányai változásai

•••• *Szilágyi-Sándor András*

Habár ma már nem köztudott, Kőbánya két évszázada meggannyi kisebb-nagyobb patak- és tóval volt szabdalva. A legjelentősebb patak a Városligeti-patak volt. Ez a kőbányai Óhegy és Újhegy között eredt, és a Duna Margit-szigettel szemben lévő partjait tartó útja során többször tóvá szélesedett. Ilyen tó volt a Kúttó és a Városligeti-tó. A patak sok ideig a város hasznára szolgált, kis lejtése miatt azonban gyakran elmocsarasodott, akadályozva ezzel a város további fejlődését. Ezért elterelték a Rákoskevi-Dunába. Ma ennek a ferencvárosi szakaszát nevezzük Illatos-árokknak.

Fotók: a szerző térképei

Kőbánya, 1929-es térkép

A Kúttó területe ma a kúttói erdő kivételével nagyrészt beépített terület. Feltételezhető, hogy a talajvíz-

szint emelkedése áll annak a háttérben, hogy a Ferihegyi repülőtérre vezető út szakaszának két oldalán sokszor hónapokig áll a víz. Ez a terület flórájában jelentős változásokat idézett elő: az erdő helyén gyékényes jelent meg. A Városlí-

geti-tó vízellátását – annak megszűnte után – előbb a Rákospatak vizével,

majd a Széchenyi Gyógyfürdő kifolyó vízzel biztosították.

Tavak nem csak eltűntek, de jelentek is meg Kőbányán. Az újhegyi Guttmann bánya vízszintje a hetvenes években hirtelen megemelkedett. Ez azzal magyarázható, hogy akkoriban építették közelében a lakótelepet. Több másik bányával ellentétben ezt nem töltötték fel, így a megmaradt Guttmann-tó a lakosság felüdülését szolgálja.

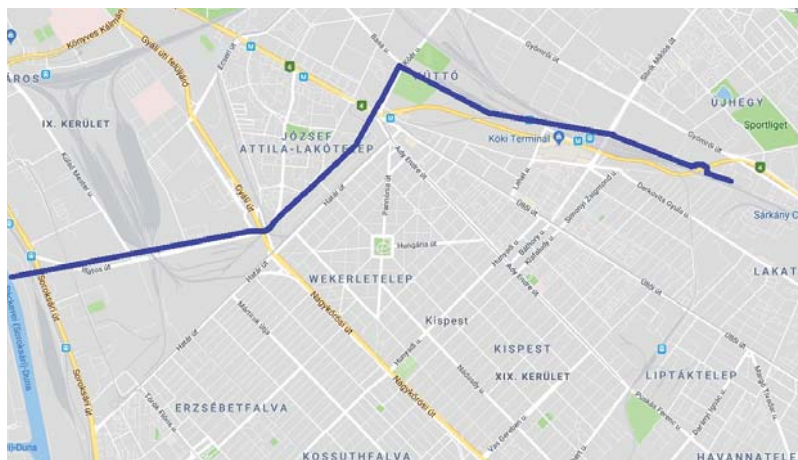
Kőbányának nem csak a felszínével történt változás. Több mint 100 éven át intenzíven igénybe vették a mélyebb rétegeket, jelentős változásokat idézve elő ezzel. Külszíni fejtéssel agyagot, samottot és kaolint, mélyművelésű bányákból mészkövet termeltek ki. Egy fontos ipartelepítő tényező, az elegendő mennyiségű és minőségű víz, a technika fejlődésével vált el-

érhetővé. Zsigmondi Béla tizenöt 100–200 méter közötti kutat fúrt Kőbányán a sörgyárak számára és további négyet egyéb célra. A Duna itteni IV. terasza, kiváló mi-

sét. Az utolsó ilyen kút 1995-ös leállítása óta a víztározók telítődése folyik.

Egyes külszíni bányák agyagrétegét egészen a mészkőrétegig letermelték. Az így keletkezett gödörket a többihez hasonlóan kommunális és gyógyszergyári hulladékkal töltötték fel. A víz-záró réteg hiánya miatt elszennyeződött karsztvíz ihatatlanná vált.

A kiváló adottságok, főként a víz-bőség vezetett Kőbánya korai iparosításához, ami a lakosság növekedését eredményezte. A nagy létszámú lakosság és a város fejlődése igényelte a vezetékes vízhálózat létrehozását.

A Városligeti-patak mai térképe

nőségű, a sörgyártáshoz ideális lágy, tiszta vizet biztosított. Működésük során némelyikben 10–20 métert apadt a vízszint. Ez idézte elő az 1950–80-as években a felszín függőleges irányú süllyedé-

fejlődése igényelte a vezetékes vízhálózat létrehozását.

Múzeumbarátok Rákosmentén

Múzeumi közreműködéstől a kiadványozásig

•••• Puzsár Imre

Adám Ferenc az Erdős Renée Ház munkatársa 2005-ben a Ház télikertjébe hívta azokat, akikkel korábban sikerült jó együttműködést kialakítania a helytörténeti programok kapcsán.

Ekkoriban kezdtek pályázatokat kiírni civil szervezetek számára muzeális jellegű tevékenységek támogatására, sőt némely egyesületek finanszírozni is tudtak muzeális alapfeladatokat, és persze szükség volt a tagok közvetlen segítségére is. Ebből a célból hozták létre a résztvevők a Rákosmenti Múzeumbarát Egyesületet az akkor még önálló, a kerület elődeletpüléseinek néprajzi és helytörténeti gyűjteményét magába foglaló, valamint képzőművészeti kiállításokat rendező Erdős Renée Ház Muzeális Gyűjtemény és Kiállítóterem munkájának támogatására.

Az elmúlt lassan 14 esztendő során az egyesület tagjai rendszeresen közreműködtek az Erdős Renée Ház rendezvényein, kiszállásain: régebben a Múzeumok Majálisán a Nemzeti Múzeum kertjében, újabban a Rákosmenti Autómentes Napon, a Rákosmenti Majálison, a Múzeumok Éjszakáján, kiállítási megnyitókön.

Saját összejöveteleket szerveztek Rákosmenti Múzeumi Esték néven, ahol könyvbemutatóknak, előadásoknak és beszélgetéseknek adtak otthont, részt vettek a múzeum gyűjtőmunkájában, helytörténeti és képzőművészeti kiállítások rendezésében. Az egyesület legsikeresebb tevékenysége azonban a kiadványok megjelentetése volt. Szelepcsényi Sándor Pozsonypüspöki, ahogyan az emlékeinkben él című kötete 2010-ben, Rákoskeresztúr

története 2013-ban jelent meg. Még jelentősebb az eddig 12 évfolyamot megért Rákosmenti Múzeumi Estek című folyóirat, aminek eddig 39 száma – ezek közül 6 dupla szám – látott napvilágot.

Egyesületünk legutóbbi eredményei között megemlítendő tagjaink részvétele 2016-ban az Erdős Renée Ház új, Elágazások című állandó helytörténeti kiállításának létrehozásában, a Rákoscsaba Évszázadai című kötet megjelentetése 2017-ben, végül idén közreműködés a *Víz és Élet – Víz és Lélek* című időszaki helytörténeti kiállítás létrejöttében.

Foto: Erdős Renée Ház Muzeális Gyűjtemény és Kiállítóterem

Az Erdős Renée Ház az egyesület bázisa

Rácváros emlékezete

Tabán és a szerb közösség élete

•••• g.t.

A Budapesti Történeti Múzeum (BTM) Vármúzeumában november 8-án nyitották meg a Szerb székesegyház a Tabánban – Az eltűnt Rácváros emlékezete című

időszaki kiállítást. Tárlatuk középponti eleme a 18. század közepén felépült néhai tabáni szerb ortodox katedrális törté-

A Szent Demeter katedrális ikonosztáziája sokakat érdekel

nete és fennmaradt ikonosztáza volt. A Döbrentei tér sarkán álló katedrális az ortodox egyház vértanújáról, egykor Magyarország védőszentjének tartott *Szent Demeterről* kapta nevét. Budapest ostromakor megsérült, 1949-ben *Rákosi Mátyásék* bontásának kezdetét *Sztálin* születésnapjára időzítették. A 73 ikonból álló, 1817-ben készült ikonosztáza újvidéki restaurálás után vendégszere-

pelhetett Budapesten.

Szerteágazó muzeális anyag jeleníti meg kiállításukon a 19. századi rácvárosi (Raitzenstadt) szerb közösség életét: templomi berendezések, ötvöstarjak, térképek, portrék, fotók, építészeti tervek, kéziratok, könyvek és a digitális technikával képernyőn bemutatottak – mindez a BTM-től már jól ismert magas színvonalon megvalósítva.

A néhai városrész fölé emelkedő egykori templomtorony egyben a hazai szerb ortodox egyház egyik központját is jelölte. Buda töröktől történt visszafoglalása és a szerbek 1690 utáni nagy vándorlását követően Budán több ezer fős szerb közösség hozta létre a Tabánt. Ezt a Tabánt és a 19. századi szerb kulturális örökség Buda és Pest életében betöltött szerepét egyaránt megismerhetjük a tárlat megtekintésekor.

Kiállításukkal a hazai szerbség történeti múltját ápoló eddigi legjelentősebb tárlat jött létre; nem véletlen hogy megnyitóján a kormányzat, Budapest Önkormányzata, az újvidéki Matica Srpska Képtár, a budapesti Szerb Intézet, a szerb ortodox egyház... magas szinten képviseltette magát. A BTM főigazgatója, dr. *Farbaky Péter* bejelentette, hogy az újvidéki Matica Srpska Képtárával, a szentendrei Szerb Egyházi Múzeummal és a budapesti Szerb Intézettel együttműködve létrehozott tárlatukról katalógus is készül.

A Rákos-patak mentén

Rákosmenti vizektől a sörgyártásig

A z emberi településeket a legkorábbi időszakoktól kezdve a természetes felszíni vizek közelében hozták létre. Nem volt ez másként a Rákosmente térségében sem. Jól példázza ezt az Erdős Renée Házban november 17-én megnyitott *Víz és élet – Víz és lélek* című tárlat, amely a felszíni vizeknek a kerületi településekre gyakorolt hatását ismerteti.

A ház első emeletének két szobáját és teljes tetőterét igénybe vevő kiállítást *Ádám Ferenc* kurátor, a gyűjtemény vezetője nyitotta meg.

Az első emelet két szobájának padlóját az 1783-as Első katonai felmérés térképének Csabát és Keresztúrt (XV/20. szelvény) ábrázoló kinagyított része kötötte össze – jól szemléltetve a két településen átfolyó Rákos-patak jelentőségét. Tárlatunk megnyitója a térkép Csaba települést

ábrázoló részén történt meg, majd a vendégek egyfajta tárlatvezetés keretében „átsétáltak Keresztúrra”, végül a padlástérben kiállított anyagot tekinthették meg.

Korabeli fotók, képeslapok és gazdag tárgyi anyag szemléltette, „...hogyan az elmúlt korokban a rákosmenti emberek hogyan használták fel a természeti erőforrásokat... Bemutatja a hidakat, csatornákat, halastavakat, malmokat, a kutak elhelyezkedését. Ismerteti a különböző vízhez köthető tevékenységeket, mint az élelemszerzés, állatok itatása, fürdetése, jégvágás, öntözés, a mosás, a kenderáztatás, nádvágás, vályogvetés, kosárfonás, gyékényfonás, fürdés, nádalygyűjtés, csónakázás, korcsolyázás stb. Végezetül kitér a vizek szakrális vonatkozásaira is” – olvashattuk meghívójában.

Lábaik alatt az Első katonai felmérés térképrészlete

Rákosmente időszaki kiállítását a települések tavait, vala-

mint a vízimalmok és molnárok történetét ismertető két előadással, és hat témakörben múzeumpedagógiai foglalkozásokkal tervezik kiegészíteni.

Múzeum a villában

Látványraktárral, emlékkiállítással nyílt meg

•••• Heilauf Zsuzsanna – Szabó Zsófia

Megnyílt 2018. november 14-én a Tomory Lajos Múzeum új főépülete, a Herrich–Kiss villa, a múzeum törzssanyagát bemutató Látványraktár és a Kondor Béla emlékkiállítás. Kiállításai a megnyitó után csütörtökön, pénteken és szombaton lesznek látogathatók.

A fővárosi támogatással felújított homlokzat előtt Kassai Hajnal, az EMMI Múzeumi Főosztályának vezetője, Jankovits Vera, Budapest XVIII. kerületének főépítésze és Heilauf Zsuzsanna, a Tomory Lajos Múzeum vezetője beszélt a fejlesztésről, majd Kassai Hajnal és Galgóczy Zoltán alpolgármester vágta át az épület megnyitását jelképező szalagot.

A helyi Értéktár Bizottság tagjaként Kardos Gábor kezdeményezte és végigkísérte a villa megújítását, múzeumépületé alakítását. Kerületük első múzeumépületének megnyitásán a délelőtti időpont ellenére több mint 160-an vettek részt.

A most megnyitott kiállítások létrehozását az EMMI Kubinyi Ágoston programja összesen 7 millió forinttal támogatta. A Látványraktárban bepillantást nyerhetnek a múzeum tárgyi gyűjteményének sokszínűségébe: a hétköznapi használati tárgyak mellett a játék (elsősorban mac-

kó) és a légiforgalmi gyűjtemény anyagába. Ez jelenleg az egyetlen látogatható repüléstörténeti kiállítás Budapesten. (Az Aeropark Vecsés területén látható, repülőgépekben elhelyezett kiállítását is a Tomory Lajos Múzeum készítette.) A tájékozdáshoz a hagyományos feliratjegyzék mellett

A múzeum Látványraktárában a légiforgalmi gyűjtemény

Fotók: Tomory Lajos Múzeum

Kondor Béla emlékszoba: festői, grafikus, költői munkásságát is felidézti

be: festői, grafikus, költői és illusztratori munkásságát is megidéz. A kiállítóterben elhelyezett interaktív tábla segítségével Kondor Béla életéről tájékozódhat bővebben a látogató, a multimédiás eszközön keresztül pedig a művész zenei improvizációi és költeményei hallgathatók meg. Ez az első budapesti Kondor Béla emlékhely: hosszú távon, és a művész eredeti műveit is bemutatva várja a látogatókat.

2019-ben a múzeum munkatársai önkéntesek segítségével sokféle szabadtéri és beltéri programot terveznek. Terveik szerint az épület és a kert további részei több fázisban újulnak meg.

A megnyitó utáni első szombaton, november 17-én az „Első repülés” című programmal várták munkatársaink azokat a látogatókat, akik a fővárosi védettségű Herrich-Kiss-villát, valamint a frissen nyílt kiállítások anyagát tartalmazó tárlatvezetéssel és játékos feladatokkal fűszerezve részletesebben szeretnék volna megtekinteni. Csoportos és egyéni érdeklődő, kerületi civil szervezet tagjai, gyermek, fiatal felnőtt és nagymama, sőt szakmabeli is volt az aznapi látogatók között. A visszajelzések alapján sokakat vonz, és sokak öröme, hogy a kerület egyetlen múzeuma immár egy megújult villaépületben modern, színvonalas kulturális kapcsolódást nyújt az odalátogatóknak. Mindemmellett klasszikus történeti állandó és időszakos kiállításainkon, a Múzeumsarokban és a Kossuth téri Pávilon Galériában továbbra is várjuk a kerület múltja után érdeklődőket.

telefonon és táblagépen is használható felület készült, vendégek könyv funkcióval.

A Kondor Béla emlékszoba a gyermekkorát Pestszentlőrincen töltő művész sokoldalúságát komplex módon, történeti keretbe ágyazva mutatja

Rólunk – Röviden

Budapesti Honismereti Társaság

Egyesületünk elnöksége és a *Városunk* szerkesztőbizottsága

lyén, az újpesti Neogrády László Helytörténeti Gyűjteményben tartott összevont

ülésén *Breinich Gábor*, az egyesület elnöke köszöntötte a megjelenteket, majd az ülés

Országos Honismereti Akadémián Társaságunk 20 fővel képviselte a fővárost. Idén sikeres pályázati évet zártunk, ennek köszönhetően idén tudományos konferenciát szervezhettünk *Genius loci – Budapest és nemzetiségei* címmel, megújíthatjuk a Budapesti Helytörténeti Portált, és emellett még valószínűleg pozitív pénzügyi évet is zárhatunk.

Társaságunk 2019-ben hasonló tevékenységeket tervez ellátni, mint 2018-ban, csupán konferencia rendezése nincs tervezve – ismertette *Breinich Gábor* elnök. A Budapesti Helytörténeti Portál megújításánál nem csupán a grafikai megjelenését modernizáljuk, de tartalmi változásokat is tervezünk.

Ezt követően a *Városunk* című kiadványról tárgyaltak. A 2018-ban is négy számmal megjelenő *Városunk* az előző évivel számonként azonos nagyságú, 16 oldal terjedelmű, 4 színes oldallal rendelkező volt, és az interneten is megjelenéséről teljes terjedelmében olvasható (Budapesti Helytörténeti Portál). Sajnálatos módon előfizetőinek száma lényegesen csökkent. Szerkesztője ismertette a 2018. évre tervezett

írások megvalósítását és javaslatok hangzottak el a 2019. évi számok tartalmára. A jelenlévők egyetértettek abban, hogy a kiadvány több mint húsz éve változatlan grafikai képe és tipográfiája is megérett a változtatásra, és javaslatként felmerült a Budapesti Helytörténeti Portálon egy online folyóirat megjelentetése is.

Bejelentették, hogy a XLVII. Országos Honismereti Akadémiát Nyíregyházán, 2019. július 7. és július 12. között tervezik megrendezni, melyen a magyarországi nemesség és arisztokrácia történelmi szerepét fogják áttekinteni.

A Budapesti Historiakon dr. Kotyuk Erzsébet Semmelweis és Budapest témakörben ad elő

Budapesti históriák

A Budapesti Honismereti Társaság és Budapest Főváros Levéltára *Budapesti Historiak* című előadóest-sorozatát minden hónap lehetőség szerint első szerdai napján, du. 5 órai kezdéssel Budapest Főváros Levéltára Gárdonyi Albert termében tartjuk (Budapest, XIII. ker., Teve u. 3–5.). Ezek nyilvánosak, belépődíj nélküliek, minden érdeklődőt szeretettel várunk.

Február 6.

• *Napsugaras tornyok* – Sándy Gyula építőművészete

Előadó: Bodó Péter, regisztrátor

• *145 éves a svábhegyi fogaskerekű*

Előadó: Földváry Gergely, történész-muzeológus

Március 6.

• *Békebeli Budapest* című film vetítése

• *A vetített film készítéséről, jövőbeni terveiről*

Előadó: Kocsis Tibor, filmrendező

Április 3.

• *A Szent Korona fővárosi kalandjai*

Előadó: Csiki István, történész, néprajzos

• *A főváros cukrásztörténete – 100 éve született Gerbaud Emil*

Előadó: Maczó Balázs, muzeológus

résztevői az előző elnökségi összejövetel óta eltelt időszak eseményeiről kaptak tájékoztatást.

A Budapesti Historiak őszi előadássorozatát Balázs Attila sikeresen megszervezte – a fővárosi levéltárral közös rendezvényünkhöz a térítésmentes terem és technika használat biztosításával járult hozzá a levéltár, amelyet ezúton is köszönünk. Folyamatosan és napra készen működtettük a Budapesti Helytörténeti Portált; 2018-ban havi látogatottsága már 4.000 fő/hónap volt. Terveztünk megfelelően júliusban kiadtuk a *Városunk* 2018/3. és októberben a 2018/4. számát. A győri XLVI.

CÉGÉR – immár hagyomány

Hely- és ipartörténeti filmek szemléje

•••• Nagy Tamás

A Wekerlei Társaskör Egyesület 2017-ben hirdette meg első ipar- és helytörténeti film-szemléjét, amely a CÉGÉR nevet kapta. A fenti tematikájú filmszemle hiánypótló, mert ilyen jellegű filmek nagy számban készültek, készülnek ugyan, de bemutatásuk mind a médiában, mind a különböző fesztiválokon korlátozott. Ezen filmek jelentősége abban áll, hogy az alkotások helyi közösségeknek készülnek – általában helyben élő alkotók által – azzal a céllal, hogy erősítsék az adott helyek, régiók lakóközösségeinek patriotá érzületét, feltárják mikrokörnyezetük múltját.

A fesztiválra a következő kategóriákat hirdették meg: települések történetét bemutató ismeretterjesztő filmek, településszociológiai dokumentumfilmek, portréfilmek, valamint ipartörténeti filmek. A felhívásra tavaly 22 filmmel pályáztak hazai és külföldi alkotók.

A sikeren felbuzdulva 2018-ban is megrendezték a CÉGÉR rövidfilmfesztivált. Ez évben egy újabb kategóriát jelentettek be. A Kispesti anizix-nak elkeresztelt kategóriába olyan maximum 10 perces rövidfilmeket vártak, amelyek Kispestet mutatják be, s amely filmek bármely mozgóképrögzítésre alkalmas

eszközzel (pl. telefonnal) készíthetők.

Idén a múlt évihez hasonló számban érkeztek pályaművek. Nem érte el azonban a Társaskör azt a remélt célját, hogy fiókokban lapuló helytörténeti és ipartörténeti filmek érkezzenek nagy számban. Jellemző volt a portré. Az első három helyezett is jeles személyekről szóló dokumentumfilm volt.

I. díjat kapott az *In memoriam Huszárík Zoltán* című film. Rendező és operatőr Mohi Sándor.

II. díjat kapott a *Két kereszt között* című film operatőre, Nagy Ernő. Az *Olasz Ferenc* fotográfusról készült portréfil-

met szintén Mohi Sándor rendezte.

III. díjat kapott a *Fohász a déli végeken* című film, amely egy Dél-Bánságban élő papköltőt mutat be. Rendezte *Fejős Csilla*.

A Kispesti anizix különdíjat a *Kispesti Közösségi Kertek* című kisfilm nyerte. Rendező *Molnár Anita*, operatőr: *Soós Csaba*.

A közönség külön díját a *Nagykőrös, Hírös város* című film érdemelte ki. Rendező: *Turai Hunor*, operatőr *Fehér Norbert, Tóth Csaba*.

A díjak odaítéléséről hatfős zsűri döntött. A zsűri elnöke *Péterffy András Balázs Béla*-díjas filmrendező, operatőr volt.

In memoriam

Székely Imre (1927–2018)

A II. kerület egyik legjobb ismerője 91 éves korában, 2018. október 10-én távozott közülünk. Négyéves korától a Rózsadomb Vérhalom-dűlő Ferenc-hegyi részén lévő szülői házban lakott. Az Áldás utcai elemi iskolában, a Keleti Károly utcai Érseki Katolikus Gimnáziumban, az ELTE Bölcsészettudományi Karán tanult – utóbbin magyar-angol szakos tanári diplomát, majd könyvtárosi végzettséget is szerzett. Budapest egyik általános iskolájában, több középiskolájában és a budai tanítóképző főiskolán tanított. Magyar nyelvi tankönyveket írt, a határainkon túl magyar nyelvet tanítók nyelvi képzését vezette. Helytörténeti írásai több mint két évtizeden át rendszeresen megje-

lentek a Budai Polgárban. Összeállította a II. kerület emléktábláinak katalógusát, gimnáziumának relikviáiból összeállított kiállítását a Keleti Károly utcai templom karzatán nyert elhelyezést... 2004-ben II. Kerületért Emlékérem kitüntetéssel vehette át. Önálló főbb kötetei: *Templomaink és A budai Krisztus Király-templom harangjátéka*. Több II. kerületi helytörténeti írása a Városunkban is megjelent. 2018. november 8-án a kőbányai Új köztemetőben búcsúztatták.

Nagy Lajos (1937–2018)

Türjén született 1937. augusztus 20-án, 1956-ban a nagykanizsai Winkler Lajos Vegyipari Technikumban érettségizett. Az újpéti Egyesült Izzólámpa és Villamossági

Rt. (1984-től Tungstram) munkatársaként közel 50 évesen végzi el a Marxista-Leninista Esti Egyetemet. 1997-ben a Tungstramtól ment nyugdíjba. 1998-ban már a Városligeti fasorban működő Ráth György Múzeum tevékenységét segíti. Érdekelte a műemlékvédelem, az egyháztörténet, a néprajz, a helytörténet, a kertészet. Társadalmi tevékenységét jelzi tagsága a Móricz Zsigmond Társaságban, a Fényes Szellők Baráti Körében, a Kovács Imre Társaságban, 1998-tól a Budapesti Honismereti Társaságban. Rendszeresen találkozhattunk vele a fővárosi levéltárban tartott Budapesti História rendezvénysorozat előadóestjein. Hosszas betegség után 2018. július 7-én hunyt el. A XIV. kerületi Thököly úti Rózsafűzér királynéja templom urnatemetőjében 2018. július 20-án vehettünk végső búcsút tőle. Elhunyt társaink emlékét kegyelettel őrizzük.

Emlékműtörténet

Rákoscaba Országzászlója

•••• *gábrriel*

Sok más települést követve Rákoscaba polgársága 1936-ban avatta fel Országzászlóját, a mai Csaba vezér téren köztéri emlékművet állítva a trianoni határokon túl élő magyarsággal való összetartozás gondolatának. Ez egyike lett a több mint 700 Országzászlónak, szerepet játszva a Trianonról történő közgondolkodás alakításában.

1945 után a Trianonhoz kötődő emlékműveket – mint irredenta jelképeket – lebontották (helyükre sokszor szovjet emlékművet építettek), vagy átalakították. Utóbbiakkal közös sorsra jutott 1946-ban Rákoscaba Országzászlója is: trianoni vonzatait eltávolították (zászlórúd, turulmadár, történelmi Magyarország domborműves térképe), majd tetején *Tatár Dezső* Kossuth-mellszobrát, alatta egy márványtáblába vésett Kossuth idézetet helyeztek el.

A rendszerváltoz(tat)ásig Magyarországon Trianon (és a külhoni magyarság) tabunak számított, emlékműveit, szimbolikáját, verseit, irodalmát stb. tiltották. Ezt követően azonban a korábbi tabuk sorra ledőltek. Két évtized múltán a Rákoscabai Polgári Kör 2010. évi közgyűlésén ja-

vasolta a régi Országzászló visszaállítását, egyidejűleg a Kossuth-mellszobor áthelyezését. Rákosmente Önkormányzatának Rákosmenti Erőforrás Bizottsága 2011 áprilisában javaslatukat támogatta, majd Rákosmente Önkormányzata kezdeményezte a Kossuth-mellszobor áthelyezését.

Döntésükkel nem mindenki értett egyet. Ez egy demokráciában természetes, és érthető. A politikai hatalomért folytatott küzdelemben a nyilvánosság uralása mindig meghatározó jelleget viselt, és a köztéri jelképek – így az emlékművek is – ebben jelentős szerepet töltek és töltenek be.

A Csaba vezér téren 2017. március 14-én a Rákoscabai Polgári Kör már az elegáns keretek közé helyezett Kossuth-szobornál tarthatta megemlékezését, majd 2017 szeptemberétől a tel-

Fotók: rákosvideke.hu, magyarreptok.hu

Rákoscaba Országzászlójának változásai: 1936–1946–2017

jesen felújított tér avatásának részeként átadták a helyreállított rákoscabai Országzászlót is. 2018. június 4-én, a Nemzeti Összetartozás Napján Rákoscaba Önkormányzata és a Rákoscabai Polgári Kör már itt tarthatta meg közös, emléknapi megemlékezését.

Óbudai Múzeum

Vezető: Néppessy Noémi,
tel./fax: 250-1020
cím: 1033 Bp., Fő tér 1.,
nyitva: K–V: 10–18 óra.

Neogrády László Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Szöllösy Marianne, tel.: 370-0652,
cím: 1043 Bp., Berda J. u. 48.,
nyitva: K–P: 10–18, Szo: 10–14 óra.

Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Gönczi Ambrus,
tel.: 218-7420,
cím: 1092 Bp., Ráday u. 18.,
bejárat az Erkel utcából,
nyitva: K–P: 12–18, Szo: 10–14 óra.

Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Verbai Lajos,
tel.: 261-5569,
cím: 1102 Bp., Halom u. 37/b.,
nyitva: H, K, Sz, P: 10–14, Cs: 14–18 óra.

Albertfalvi Hely- és Iskolatörténeti Gyűjtemény

Vezető: Beleznay Andor,
tel.: 208-6635,
cím: 1116 Bp., Pentele u. 8.,
nyitva: K, Cs,
Szo: 14–18 óra.

Etele XI. kerületi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Farkas Zsolt,
tel.: 204-6788; 06-70-682-2144,
cím: 1116 Bp., Gyékényes u. 45–47.,
nyitva: H–P: 10–19 óra.

Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény

Szakmai felelős: Földváry Gergely,
tel.: 06-70-360-2447,
cím: 1121 Bp., Zugligeri út 64.,
nyitva: Sze–V: 10–18 óra.

Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény

Munkatárs: Dr. Simonné Hortobágyi Zsuzsanna,
tel.: 06-30-453-3693,
cím: 1131 Bp., József Attila tér 4.,
nyitva: K–Cs: 11–17, P: 9–16 óra.

Samodai József Zuglói Helytörténeti Műhely

(szakmai besorolás nélkül)
Helytörténeti munkatárs: Bese Judit
tel.: 220-6777; 06-70-408-9333
cím: 1146 Bp., Hermína u. 3.
nyitva: időegyeztesítés alapján

Rákospalota, Pestújhely és Újpalota Helytörténeti Gyűjteménye

Szakmai felelős: Nagy Anita Ágnes,
tel.: 419-8216, cím: 1158 Bp., Pestújhelyi út 81.,
nyitva: K–P: 10–16, Sze: 12–18,
Cs, Szo: 10–14 óra

Kertvárosi Helytörténeti és Emlékezet Központ

(szakmai besorolás nélkül)
Vezető: Villányi Péter,
tel.: 06-20-417-1956,
cím: 1165 Bp., Veres Péter u. 157.,
nyitva: H–Cs: 9–16, P: 9–14 óra.

Erdős Renée Ház Múzeális Gyűjtemény és Kiállítóterem

Vezető: Ádám Ferenc,
tel.: 256-6062, 258-4693, fax: 256-9526,
cím: 1174 Bp., Báthory u. 31.,
nyitva: K–V: 14–18 óra.

Tomory Lajos Múzeum

Vezető: Heilaufer Zsuzsanna,
tel.: 290-1585, 06-20-316-9885
cím: 1181 Bp., Margo Tivadar u. 116–118.
nyitva: Cs–P: 10–18,
Szo: 14–18 óra.

Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Siklós Zsuzsa,
tel.: 281-1619,
cím: 1191 Bp., Csokonai u. 9.,
nyitva: K–P: 14–18 óra,
páros heteken Szo: 10–14 óra.

Pesterzsébeti Múzeum

Vezető: D. Udvarny Ildikó,
tel.: 283-1779,
cím: 1203 Bp., Baross u. 53.,
nyitva: K–Szo: 10–18 óra.

Csepeli Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Molnár Krisztián,
tel.: 278-2747
cím: 1213 Bp., Szent István út 230.
nyitva: Sze: 8–14.30, P: 14–18,
Szo: 9–13 óra.

Budafok Barlanglakás Emlékmúzeum

cím: 1222 Bp., Veréb u. 4.,
(Látogatás előzetes bejelentkezéssel:
Appel Péter
tel.: 06-20-447-8333)

Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Sasvári Ilona,
tel.: 285-2746,
cím: 1238 Bp., Szitás u. 105.,
nyitva: Sze–P: 14–18 óra.

Kisiskolások a múzeumban

Megújult az óbudai múzeumpedagógiai kínálat

•••• Felbermann Judit

Egy éve jelent meg e lap hasábjain az Óbudai Múzeum *Játék a városban* című állandó játéktörténelmi kiállítását és a hozzá tervezett tematikus, pedagógiai-pszichológiai szempontú tárlatvezetések bemutatását cikkünk. A kiállítás megnyitását megelőzően már megkezdődött a kapcsolódó oktatási program kidolgozása, múzeumpedagógiai foglalkozások tervezése, valamint az egyéni látogatók számára nyújtható élményszerű „kiállításfelfedező” játék kidolgozása.

A tervezett foglalkozások a nyitás óta nagy sikerrel folynak, ám a kezdeti időben kidolgozott programok a célcsoport igényei szerint időről időre változnak. A kiállítás egyre több és több lehetőséget kínál a benne dolgozó múzeumpedagógusnak, aki figyelve a gyerekek visszajelzéseit, érdeklődését, alakítja, frissíti, bővíti az oktatási intézmények számára ajánlható múzeumpedagógiai foglalkozásokat a különböző korosztályoknak. A továbbiakban az általános iskola alsó tagozatának szánt programokat ismertetjük.

A kisiskolások számára készült foglalkozások minden esetben valamilyen keretmese mentén épülnek fel, ezek körül a mesék körül zajlik élményszerűen a kiál-

lítással való ismerkedés. A csoportok nagy létszáma miatt csoportbontásban dolgozunk a gyerekekkel, akik hol alkotó, kreatív folyamatokban, hol a kiállítás-hoz kapcsolódó játékokban, meseszövevényben vesznek részt.

A *Kacatok titkos vándorlása* című foglalkozáson a titokban elkóborolt tárgyak nyomába eredünk a gyerekekkel, megkeressük a kiállításban a helyüket, majd színes „sztorikockák” segítségével közösen történeteket szövünk a játékok és a fantázia birodalmában kalandozva.

Az *Aranytűskéjű süni kalandjai* címet viselő foglalkozáson a Varázserdőben élő kis süni kerettörténetével ismerkednek meg a gyerekek egy felfedező játék és alkotó foglalkozás során. A lelkes résztvevők hangok, tapintásos-, mozgásos játékok és mondókák segítségével fedezhetik fel a kirándulás, öltözködés, ételek és mindennapok világát a műtárgyak aktív bevonásával. Az alkotás során termések és falevelek felhasználásával különleges képeket festünk.

Az adventi időszakhoz kapcsolódott a *Játékok karácsonya* című foglalkozás,

Fotó: Óbudai Múzeum

A kisiskolások foglalkozásai mindig egy-egy keretmese mentén épülnek fel

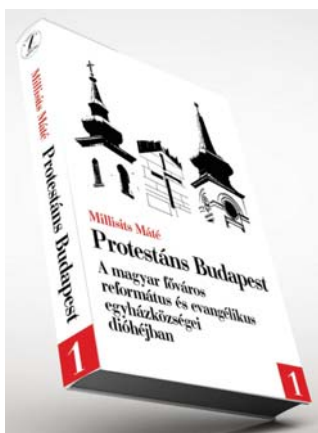
amely során a játékiállítás tárgyai-
nak aktív bevonásá-
val körbejártuk

az adventi időszak szokásait és hagyományait. A gyerekek egy adventi naptárban talált kis tárgyak megfigyelésével keresték meg a kiállítás egyes helyszíneit és ott beszélgettünk a karácsonyt megelőző készülődésről, várakozásról.

A kiállítás egy rendkívül népszerű egysége a lego játékok vitrine. Éppen ezért készül egy új foglalkozás, amely során a gyerekek szintén egy keretmesén keresztül szerepjátékra, drámajátéokra használhatják a lego-t, és közösen felépíthetnek adott instrukciók alapján egy lego-várost a múzeumban.

Millisits Máté: Protestáns Budapest – 1

A magyar főváros református és evangélikus egyházközségei dióhéjban

Budán a reformáció lutheri tanai már az 1526-os mohácsi katasztrófa előtti években megjelentek. A török hódoltság idején alakultak meg az első kálvini tanokat valló egy-

házközségek a mai Budapest területén is, amelyek közül három napjainkig fennáll. Az első Óbudán 1566-ban, a második Rákospalotán, a harmadik Rákocsabán jött létre.

Budán a protestánsok ezen időben az istentiszteleteket a középkori Mária Magdolna templomban tartották, a 16. század végéig közösen használva a szakrális teret a katolikusokkal.

Pesten 1563-ban alakul meg a helvét reformáció hitelveit valló gyülekezet, amely 50-

100 főnyi tagot számlált. A pesti református templomot nem lehet biztosan helyszínhez kötni. Pesten és Budán a török hódoltság alatti hitélet a török csapatoknak 1686-ban Budáról való kiűzése után teljesen megszűnt.

I. Lipót a Pest és Buda városok számára kiadott 1703. évi kiváltságlevelében úgy rendelkezett, hogy falaik között csak katolikusok kaphatnak polgárjogot. Ez a rendelkezés a II. József által 1781-ben kibocsátott türelmi rendeletig volt ér-

vényben. Ezután mind református, mind az evangélikus egyháznak az elmúlt évszázadokban fokozatosan egyre több egyházközsége alakult ki. Napjainkban Budapesten e két felekezetnek közel száz egyházközsége működik.

A Budapesti Városvédő Egyesület által kiadni tervezett, az NKA által támogatott, 2019. I. félévében megjelenő könyv a történelmi bevezetőt követően a címben érintett összes egyházközség történetét bemutatja. (x)

Kós Károly Sztambulja

Kiállítás Budapest Főváros Levéltárában

Iisztambul – törökül Istanbul – neve csak 1930 után lett Törökországban hivatalosan egyedül elfogadott, addig a nyugatiak inkább a Konstantinápoly elnevezést, a keletiek mindkét megnevezést használták. A fiatal Kós Károly építész 1917 februárjától 1918 májusáig a Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet ösztöndíjasaként tartózkodott a hanyatló Oszmán Birodalom fővárosában. Tanulmányozta az egyik legnagyobb oszmán építész, Szinán mester alkotásait, elkészítette a város térképét, kidolgozta fejlesztési javaslatait és Sztambul névvel erről egy füzetet publikált.

A Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézetet 1916 novemberében alapították, 1917 januárjában kezdte meg munkáját és 1918 novemberéig működött, a magyar kulturális diplomácia első intézményeként. Működése 100 éves jubileumára emlékezve – több éves kutatásra támaszkodva – Budapest Főváros Levéltára (BFL), a Szent István Egyetem Ybl Miklós Építéstudományi Kara és az Isztambuli Magyar Intézet közös vándorkiállítást nyitott meg 2017 februárjában, az Isztambuli Magyar Intézetben. Több törökországi helyszín után Magyarországon az Isztambul 100 – Kós Károly építész munkássága és a Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet néven elsőként a BFL-ben, 2018. október 25-től tekinthető meg tárlatuk. A BFL főigazgatója, dr.

nagy, már kézzel kihúzható lapokra kasírozott kiállítási anyagokat. Kiállításuk is három fő témakörre oszlik, Kós Károly

Az Isztambul 100 tárlat egyik „kockája”

pályájára 1917-ig, Konstantinápolyban végzett tevékenységére, és a Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet bemutatására – ismertette a megnyitó egyik előadója, Antony Gall építészmérnök (SZIE Ybl Építéstudományi Kar).

Rákosmenti jubileumok

Múltapoló települések és településrészek

•••• Puzsár Imre

Lényegében hat településrészből jött létre Budapest XVII. kerülete 1950-ben. Ezek közül négy, Rákoskeresztúr, Rákosliget, Rákoshegy és Rákoscsaba önálló településként csatlakozott a fővároshoz, míg Rákoscsaba-Újtelep és Rákoscsaba-Kertváros (Rákoskert) Rákoscsaba részeként került oda.

Budapest létrejötte után a két ősi parasztközség, Csaba és Keresztúr körül új telepek alakultak ki, amelyek közül a keletre és nyugatra fekvők integrálódtak,

míg az északra és délre elterülőek inkább szeparálódtak. Keresztúr esetében Rákoshegyet (délre) 1893-ban kezdték parcelálni, majd 1921-ben önállósodott, az 1899-ben létrejött Rákosliget (északra) pedig 1907-ben lett önálló nagyközség.

Rákoscsabán 1925-ben kezdték felosztani a Bolzatelepet és 1929-ben a Vangeltelepet, amelyek a későbbi Rákoscsaba-Újtelep (északra) legnagyobb részét kitérték. Előbbinek különös jelentősége van, hiszen ez képezte az első „hidat” Rákosli-

gettel egyetemben Keresztúr és közvetve Rákoshegy, illetve Csaba lakott területei között. Az újtelepieknél kevésbé volt erős az önállósodás igénye, inkább a Rákosligettel való egyesülés felé hajlottak.

Délen 1933-ban kezdték Rákoskert telkeit felparcellázni.

Ez a csabai településrész sem vált azonban önállóvá, legközelebb a világháború után került hozzá, de ekkor már egy ellenkező irányú változás került előtérbe, ami a függetlenedés értelmét megkérdőjelezte.

1949 végén mind a 4 községben megtartották az 1949. december 31-ig meghosszabbított mandátumú képviselő-testületek utolsó üléseit, ahol egyhangúlag megszavazták a Budapesthez csatlakozást, és egyben tagokat választottak a fővárosi közgyűlésbe, akik Pongrácz Kálmán buda-

pesti főpolgármesterrel a tanácsválasztásokig irányították Nagy-Budapestet. Ezzel egyszerre valósult meg Rákoscsaba, Rákoskeresztúr, Rákosliget és Rákoshegy egyesítése és Budapesthez csatolása annak különálló, XVII. kerülete formájában.

A fentiekből jól látható, hogy Rákosmentén szép számban akad olyan évforduló, amit érdemes megünnepelni, és a helyi lokálpatrióták és helytörténészek meg is tették ezt, részben különböző kötetek megjelenítésével. Így Rákosmentén mind a hat településrészről jelent meg történeti mű az elmúlt évek során, nem egyszer a településrész jubileumához kapcsolódóan. Rákoscsaba-Újtelep kialakulása és története 2004-ben, majd 80 évvel a Bolza- és 75 évvel a Vangeltelep parcel-

lázásának kezdete után. *Rákoskert története* 2005-ben jelent meg. A *Rákosliget története – 1907–1950* című kötet 2007-ben a település önállóvá válásának 100. évfordulóján látott napvilágot. *Rákoskeresztúr története* 2013-ban egy uniós városrehabilitációs pályázat kapcsán született meg a település első említésének 750 éves évfordulója előtt. A *Fejezetek Rákoshegy történetéből: egy nagyközség és társadalma Budapest peremén* 2014-ben került kiadásra a parcelálás kezdetének 120. és a nagyközséggé válás 90. jubileuma kapcsán. Végül a kört a *Rákoscsaba évszázadai* című kötet zárta tavaly szintén az első írásos említés 950./750. éves évfordulója alkalmából.

Fotó: a szerző felvétele

Hegyvidéki óbudaiak

Változatos programok a hegylakóknak

•••• *Benyóné dr. Mojzsis Dóra*

Egyesületünk, az Óbuda Hegyvidékiek Egyesülete 1989-ben alakult. Legfőbb célja, hogy az óbudai Táborhegy, Testvérhegy lakóinak minél szélesebb körű és változatos programokat kínáljon a szabadidő hasznos, kellemes és élvezetes eltöltéséhez. Évente visszatérő, ismétlődő nagyobb rendezvényeink a régi idők hagyományait, szokásait elevenítik fel.

Ebben az évben is megrendeztük „Dezső halálát” – vagyis az év kezdetét jelző disznótort, ahol a lelkes résztvevők saját maguk gyúrhatták a hurkának, kolbásznak való tételüket. Farsangunk a 20-as, 30-as évek jegyében zajlott, fergeteges charleston-nal és fantasztikus jelmezek kavalkádjával.

Az idén már 16. éve megrendezésre kerülő történelmi „Óhegy Napok” során – a *Mátyás* király jubileum alkalmából – jeles uralkodónkat és a magyarországi reneszánsz emlékét idéztük fel. A három napos rendezvényen hallhattunk izgalmas, érdekes előadást *Buzás Gergely* régészről Mátyás re-

neszánsz építkezéseiről (különös tekintettel Visegrádra és Diósgyőrré), megcsodálhattuk *Zumpf András* fotókiállítását, amelyben a visegrádi Királyi Palota rejtett szépségei tárultak fel előttünk. Az egyesület amatőr táncgara reneszánsz táncokkal, a Musica Historica Együttes pedig a korszak zenéjével szórakoztatta a program második napján az esti lakoma résztvevőit.

Természetesen a korabeli hadviselés és fegyvertet bemutatása sem maradhatott el. A Hunyadiak Örökében Történelmi Hagyományörző Egyesület vitézei fergeteges csatajeleneteket mutattak be, majd ezek után a közönség közelebről is megismerkedhetett a fegyverekkel, lovagi öltözetekkel, sőt ezek kipróbálására is lehetőség volt. A vitézek táborát, sátrat vertek az egyesület kertjében, ezzel is fokozva a hangulatot. Történelmi rendezvényünk harmadik napján minden évben főzőversenyre kerül sor, amelynek során az adott korszak ételeit kell bográcsban megfőzniük a lelkes amatőröknek – természetesen korabeli alapanyagokból, az „Óhegy Legjobb Szakácsa” cím elnyeréséért. Idén a reneszánsz korának ételeit kellett produkálni a versenyzőknek; paradicsom, krumpli, piropaprika, kukorica természetesen szóba sem jöhetett! A gyerekeket történelmi játszótérre, a felnőtteket a Békás Zenekar muzsikája szórakoztatta, amíg el nem készültek az étek.

A nyári szünet alatt egyesületünk székházának belső felújítására került sor, amelynek során új külsőt nyertek belső tereink. Ezt követően, szeptemberben idén is csatlakoztunk az Óbudai Piknik rendezvényeihez, „Táborhegyi szüretünkkel”. Az aranyhegyi szüretelés, utána a mustprézelés, a borászati előadások, a finom ebéd, a hegyi iskolások néptáncai és a Krúdy-kör vidám versei nagy sikert arattak látogatóink körében. Lehetőség nyílt az egyesületünk által felújított barokk Szent Donát-kápolna megtekintésére is.

Az évet mindig egy vidám rendezvénnyel zárjuk, ahol a gyerekek szüleikkel együtt találkozhatnak a Mikulással a táborhegyi Virágosnyeregben. Ilyenkor nagyjából háromszázán várjuk a lóháton vagy szánon érkező kedves *Szent Miklóst*, ajándécsomagjaival és az őt kísérő krampuszokkal együtt; énekelve, tea, forralt bor és tábortűz mellett.

Az Óbuda Hegyvidékiek Egyesületének programjaira szívesen látunk minden kedves érdeklődő vendéget, 2019-ben is és nemcsak Óbudáról!

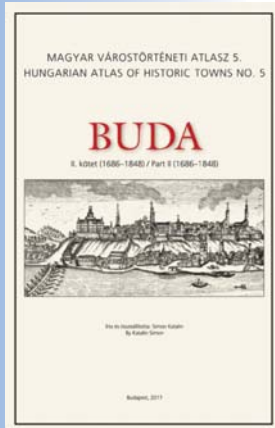

Fotó: Felcsuti László

Óhegy Napokon a Mátyás király jubileumra emlékezve

A Habsburgok Budája

Simon Katalin: *Buda II. kötet (1686-1848) – Magyar Várostörténeti Atlasz 5. szerk.: Szilágyi Magdolna Budapest Főváros Levéltára – MTA BTK Történettudományi Intézet Budapest, 2017. 127 p., térképtáblák*

Budapest Főváros Levéltárában (BFL) október 9-én mutatták be Simon Katalin Buda városának 1686 és 1848 közötti történetét feldolgozó kiadványát, a Magyar Várostörténeti Atlasz 5. kötetét. Az álló A/3-as formátumú, matt műnyomó papírt alkalmazó kétnyelvű kötet (magyar, angol) többéves kutatómunka eredményeként jöhetett létre. Buda várostörténetét a gazdag levéltári anyagra, az adatbázisokra és a digitalizálás eredményeire támaszkodva építette fel szerzője. Tanulmánya és a kapcsolódó adattár áttekintést nyújt Buda térszerkezetének időbeni átalakulásáról, utcahálózatának változásáról, főbb épületeiről – miközben megbízható betekintést ad Buda történetébe, lakóinak életkörülményeibe.

A BFL és az MTA BTK Történettudományi Intézet közös munkájának eredményeként lehet rá tekinteni – hangsú-

lyozta köszöntőjében dr. Kenyeres István, a BFL főigazgatója. Szerkesztője, dr. Szilágyi Magdolna az 1955-ben megalakult Nemzetközi Várostörténeti Bizottság összehasonlító várostörténeti kutatásokat szorgalmazó szerepét emelte ki. A bizottságnak köszönhető az Európai Várostörténeti Atlasz sorozat elindítása, melynek szerkesztési alapelveit 1968-ban, oxfordi közgyűlésükön határozták meg. Napjainkra 18 európai ország 530 atlasza jelent meg. Magyarország 2004-ben kapcsolódott be programjukba, januárban várható a 6. kötet, Óbuda kiadása. (Lásd még: www.varosatlasz.hu)

Városatlaszunk tartalmát stílszerűen a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatója, dr. Farbak Péter vázolta fel, miközben hangsúlyozta, hogy abban korábban sok ismeretlen adattal, a térképeken sok nyommal (újdonsággal) találkozhatunk.

Óbuda porcelánjai

•••• Polgár Mónika

Törékeny vágyak – Porcelánok a királyi asztaltól a panel-vitrinig. Hüttl Tivadar gyára és az Aquincum Porcelángyár: kiállítási katalógus, Óbudai Múzeum, Budapest, 2018. 224 p.

A régmúltú magyarországi porcelángyárak mellett kevésbé ismert, hogy Óbudán is működött porcelángyár. Hüttl Tivadar 1906-ban alapított gyárat a Filatori-dűlőben, amely 1951 után, az államosítást követően Aquincum Porcelángyárként működött tovább. E porcelángyárak történetét, termékeit bemutató időszakos kiállításához kapcsolódóan az Óbudai Múzeum terjedelmes katalógust készített. A kötet a tárlatnál jóval összetettebb képet nyújt a két korszak porcelángyártásáról és nem titkolt szándéka, hogy a hazai porcelánirodalom újabb alapmunkájává váljon. A kiállításban szereplő porcelánokon túl széleskörű áttekintést ad a köz- és magángyűjteményekben fellelhető Hüttl és aquincumi darabokról.

A Hüttl-gyár és család történetét, a gyárban zajló kísérleteket felölelő fejezetet a Hüttl-család leszármazottainak birtokában található archív fotók, illetve a tárlaton sem látható tárgyak gazda-

gítják. Külön egységet képez az úgynevezett Ferenc József-készlet, amelynek darabjai sokszor kalandos úton kerültek közgyűjteményekbe.

Az Aquincum Porcelángyárról szóló fejezetben szintén számos korabeli fotó található a gyár életéből, az egyes termelési folyamatokról. A neves iparművész tervezők legszebb, vagy éppen legnépszerűbb figurái mellett a kiadvány kitér a szocialista művészetirányítás egyik legfontosabb szerve, az Iparművészet Tanács zsűrizési feladataira is.

A kötetben számos, eddig publikálatlan adat szerepel, amelyek a levéltári kutatásokon kívül a Hüttl-család leszármazottáival, illetve az Aquincum Porcelángyár egykori dolgozóival történt interjúkon alapulnak. A katalógus végén pedig a további kutatásokhoz nélkülözhetetlen összeállítás található a Hüttl-gyár által alkalmazott, mintegy 30 különböző fenékjegyről is.

Jutadombi harcok és a megtorlás

•••• Dr. Marossy Endre

Marossy Endre: Mecséri János ezredes és 51 katonájának hadbírószági pere 1958. Magyar Napló, Írott Szó Alapítvány, Budapest, 2018. 400 p. (Megjelenését támogatta a Nemzeti Kulturális Alap és Budapest Főváros XX. kerület, Pesterzsébet Önkormányzata.)

A szerző hadtörténész, másfél évtizede kutatja az 1956-os forradalom és szabadságharc pesterzsébeti hadtörténetét, benne a jutadombi harcokat. Itt november 4-én a Magyar Honvédség zárt alakulatai a kerületi nemzetőrökkel együtt az egyetlen győzelmet aratták a szovjet csapatok és velük harcoló volt ÁVH-sok ellen. Fő részesének, az esztergomi 7. gépesített hadosztálynak még az emlékét is kitörölték. Habár a harcokban csak az 51. légvédelmi tüzérsztyál fele vett részt, az egész hadosztályt felszámolták, hivatásos és sorállományát más alakulatokhoz vezényelték, parancsnoki épületébe szovjet alakulat települt. *Mecséri János* ezredes, hadosztályparancsnokot és 51 bajtársát hadbírószág elé állították. A jogi értelemben pernek aligha nevezhető leszámolás a legnagyobb volt, 11 jogerős halálos ítéletet eredményezett. Annyit,

ahány Jutadomb környékén elesett szovjet katonát egy szovjet feljegyzés kimutat. Egy honvéd elmenekült, az Elnöki Tanács kegyelemből három sorkatona halálbüntetését életfogytiglani börtönre enyhítette, a többi hét ítéletet végrehajtották. A jutadombi győzelmet kivívó körletparancsnok, *Kliebert László* százados a nyomozati cselekményeket észlelve önként idézte elő saját halálát.

A levéltári dokumentumok ezreire alapozott könyv feltárja a nyomozati eljárás és a per történetét, de kitér a teljes, sokéves megtorlásra is. A történeti részt 66 életrajz követi. Az esztergomi hadosztály tisztjeiről, katonáiról, de a megtorló gépezet kiszolgálóiról is: vizsgáló tisztek, ügyészek, hadbíró pályafutása tárul fel. 47 színes és fekete-fehér felvétel valamint névmutató, bibliográfia, adattáblázat teljesíti ki a könyvet.

A márványarcú miniszter

Gali Máté: Berzeviczy Albert - A márványarcú miniszter Atheneum Kiadó, Budapest, 2017. 550. p. + képek

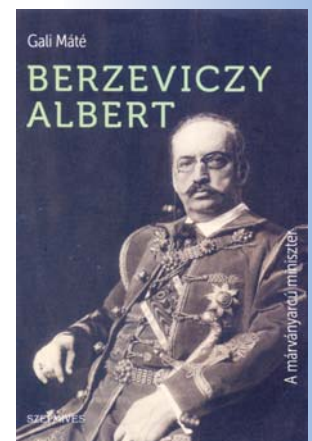
Már elfogadott, hogy történelem oktatásunk és szemléletünk 1945 után féloldalasra „sikerült”. Ezen próbál változtatni saját eszközeivel 2016 őszétől a Líra Kiadói Csoport a Szépmíves Könyvek sorozatának kiadásával. Sorozatuk által 19. és 20. századi életrajzok, kultúrtörténeti munkák, elfeledett, vagy ki sem adott naplók, emlékiratok... tárják elénk az utolsó két évszázad sokszínű magyar valóságát.

Szervesen illeszkedik közéjük egy fiatal történész, *Gali Máté Berzeviczy Albert - A márványarcú miniszter* című kötete. Nem véletlen könyvének több mint ezer lábjegyzete, névmutatója és képmellékletei – a VERITAS Történetkutató Intézet tudományos segédmunkatársa 2017-ben megvédett doktori disszertációját tartalmazza.

Gali négy főbb időszakra tagolva ismerteti a dualizmus és a Horthy korszak konzervatív-liberális politikai vezetése egyik meghatározó személyiségének élet-

pályáját. A 13. századig visszavezetett családfájú Berzeviczy-nemzetség sárosi dzsentrícsaládjába született (1853) Berzeviczy Albert ifjúkori behatásai élete végéig elkísérték. Három évtizedes parlamenti pályafutása során kultuszminiszter (1903–1905), majd a képviselőház elnöke (1910–1911) is volt. Elkötelezett sportvezető, alapító elnöke 1895-ben a Magyar Olimpiai Bizottságnak.

1922 és 1931 között diplomataként képviselte a magyar érdekeket – főként erre az időszakra esik történetírói és tudományszervezői tevékenysége. 1930-ban a Magyar Corvin-lánc kitüntetését vehette át. A Magyar Tudományos Akadémiának 1905-től haláláig volt az elnöke, a Kisfaludy Társaság vezetését 1923 és 1936 között látta el. 1936-ban a kormány saját halottjának tekintette, az MTA székházában ravatalozták fel. Kormánypárti és ellenzéki lapok egyaránt pozitívan emlékeztek meg életútjáról.

Távíró-történelemről a Rákosmentén

Állandó kiállítás a Pesti úti kastélyban

•••• Sáfár József

A rákoskeresztúri Podmaniczky-Vigyázó-kastély (XVII. ker., Pesti út 115.) oldalszárnyának termében lévő „Távíró-történelmi Állandó Tárlat” a távközlés egyik mára már eltűnt világa, a távírászat magyarországi történetét mutatja be. Hazai és közép-európai viszonylatban is egyedülálló gyűjteményét Sáfár József ipartörténelmi kutató magángyűjteményéből, 1968-tól hozta létre, a tárlat is a szakvezetésével tekinthető meg.

A Magyar Királyi Távírda már 1875-ben elhatározta, hogy létrehoz egy magyar távíró-múzeumot. E múzeum azonban soha nem nyílt meg. A mostani távíró-történelmi állandó tárlat több teremben

távíróvezeték-hálózatok emlékműveként sorjázik. Külön egységet alkotnak a 19–20. századi magyar porcelán-szigetelő-gyártás távírdai és távközlési szigetelői, illetve az oszlopokba vert, az oszlop állítás évszámát tartalmazó oszlopszegek gyűjteménye.

Utolsó, harmadik termében veze-

Fotók: a szerző fényképei

Nagyterem bakoszloppal

Egy másik teremben a kiállítás emléket állít a mostanra

téktartó szerkezetek és a vezetékekkel kapcsolatos relikviák tekinthetők meg, olyan jó állapotban, ahogyan az oszlopokon, falakon 100–170 éve voltak. Egy kis rész a légvezetékes világot felváltó kábeles időszaknak állít emléket. A teremben a távíró el-sorvadása is nyomon követhető, miközben feltűnik a távbeszélő és a géptávíró.

a feledésbe merült, 1992-ben elhunyt *Intödy Adolf* távírótisztnek, hadi távírda-igazgatónak, a kiváló szakembernek.

Végezetül a kastély parkjában, Európában egyedülálló szabadtéri „távíró-sétány” mutatja be a távírópóznák korabeli világát. Egy könnyű sétával, kellemes környezetben, időrendben tanulmányozhatók a különféle korabeli távírópóznák a rajtuk lévő szerelvényekkel együtt. (A távírókról részletesebben: www.taviromuzeum.hu.)

A kiállítás csütörtöki napokon és minden hónap első szombatján 10–14. óra között szakvezetéssel tekinthető meg, a belépés díjtalan! Csoportoknak az előzetes bejelentkezés ajánlott (e-mail: info@taviromuzeum.hu).

A távíró-múzeum bejárata

mutatja be a villamossággal működő magyarországi távírászatot.

A kiállításon látható a Magyar Királyi Távírda és a Magyar Államvasutak távírászata, különféle berendezések, eszközök és tárgyi emlékek.

A tárlat a magyarországi Bain-rendszerű első távíróval és annak korabeli környezetével kezdődik. Itt láthatók az 1847–1850-es évekbeli vezetékeket tartó szigetelők is.

A második terem sarkában a 19. század végi időszakot idéző, korhűen berendezett távírda tekinthető meg, illetve különféle, Morse-rendszerű távírógépek és távírászati eszközök, kékirók és tartozékaik láthatók. A vasúti harangjelzők a piros zászlós baktervilágot idézik. Tárlóiban írásos dokumentumok, térképek, szerszámok, és a

Gratulálunk

Az egyik legfontosabb muzeológiai szakmai elismerést, a Móra Ferenc-díjat *Szent István* ünnepe alkalmából augusztus 17-én a pesti Vigadóban *Rétvári Bence*, az EMMI parlamenti államtitkára adta át *Népešy Noéminek* – az Óbudai Múzeum és a Goldberger Textilipari Gyűjtemény igazgatója kiemelkedő muzeológiai munkája elismeréseként vehette át a magas szakmai kitüntetést.

Fotó: magyarmuzeumok.hu